



Causal and Contextual Analysis of the Power Transfer Process in Rural Management Based on Grounded Theory

Seyed Mohammad Rafiei Khorasani¹ , Abouzar Paidar^{2*}  Javad Bazarafshan³ 

1. Ph.D. Student of Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran
2. Associate Professor, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran
3. Associate Professor, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

Received: 2025-01-11

Accepted: 2026-02-22

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, Iran's rural areas have faced various challenges, such as a declining young population, insufficient infrastructural services, a lack of sustainable financial resources, and traditional managerial structures. Policymakers and researchers believe that implementing a model of "modern rural management" and carrying out "power transfer" from the central government to local bodies can help overcome these obstacles. This new approach emphasizes transparency, genuine devolution of authority to village councils and mayors (dehyars), and increased public participation in local decision-making.

However, many rural regions still grapple with traditions like tribalism and the authority of local elders, which can limit access to managerial roles for other groups—especially youth and women. Moreover, many local administrators (dehyars and council members) lack specialized skills in financial management and modern planning, leaving

* Corresponding author, **Email:** aboozarpaidar@gmail.com,

1 <https://orcid.org/0009-0004-1032-8912>

2 <https://orcid.org/0000-0002-5951-1206>

3 <https://orcid.org/0000-0002-5985-7047>



Copyright© 2026. TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

them heavily dependent on government funding. This research focuses on Zabrkhan County in Razavi Khorasan Province—an area known for its historical and cultural diversity yet facing obstacles like inadequate infrastructure and the strong presence of traditional tribal structures. The ultimate goal of this study is to identify and explain the factors that hinder the power-transfer process in this region, while proposing solutions for better management and sustainable rural development.

Methodology

This research employs Grounded Theory, where the investigator aims to derive theoretical insights directly from field data.

1. Data Collection

Sixteen semi-structured interviews were conducted with dehyars, council members, subdistrict heads, and local experts in Zabrkhan County. Initially, a few well-informed participants were selected, and then, using the “snowball sampling” method, individuals offering diverse views joined the study. Each interview lasted between 50 and 80 minutes, and all conversations were recorded and transcribed in full.

2. Sampling and Theoretical Saturation

The interview process continued until no new concepts emerged—referred to as “theoretical saturation,” at which point data collection ceased.

3. Data Analysis

The data were analyzed through three main coding stages:

- **Open Coding:** Key phrases and sentences were highlighted, yielding roughly 160 initial open codes.
- **Axial Coding:** These codes were grouped under five central categories: causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, strategies, and outcomes.
- **Selective Coding:** Ultimately, the phenomenon of “power transfer in modern rural management” emerged as the core category, around which all other concepts were integrated into a theoretical framework.

To enhance validity, the preliminary analysis was reviewed by several participants and compared with similar studies in Iran and abroad. Additionally, specialized qualitative software was used to organize and code the data, improving the study’s accuracy.

Findings and Discussion

Causal Conditions

• Tribalism and the Influence of Elders

In many villages in Zabrkhan, tribal affiliations or the status of family elders still hold sway. While such influence can foster social cohesion in times of crisis, it often undermines meritocracy and free competition when selecting local administrators.

• Weak Managerial Skills

Most dehyars and council members have not received formal education in financial management or strategic planning, which further increases their dependence on central government and limits local innovation.

3-2. Contextual Conditions

- **Geography and Economy**

Villages located closer to main roads and urban centers have better income opportunities and infrastructures, whereas more remote and mountainous villages struggle with limited resources and more serious development issues.

- **Institutional and Cultural Structure**

Heavy reliance on government budgets, weak oversight regulations, and insufficient transparency pose significant difficulties for councils and dehyars in implementing development projects. Moreover, the low participation of women and youth in local management reduces the introduction of innovative ideas.

3-3. Intervening Conditions

- **Government Support**

Although national policies encourage empowering local bodies, reduced or poorly managed government funding can obstruct proper implementation of development projects and diminish the motivation of local managers.

- **Technology and Innovation**

Digital systems for financial transparency and online public meetings could bolster residents' trust in rural management. However, some villages in Zabrkhan still lack sufficient internet access and communication infrastructures.

3-4. Strategies

- **Education and Capacity Building**

This includes regularly scheduled training sessions for dehyars and council members, focusing on topics such as financial management, long-term planning, negotiation, and conflict resolution skills.

- **Strengthening Transparency and Public Participation**

Establishing mechanisms for openly reporting revenues and expenditures (e.g., digital platforms), holding regular town-hall style meetings, and valuing the contributions of women and youth in decision-making.

- **Creating Sustainable Financial Resources**

Supporting local cooperatives, rural tourism, and small-scale industries to reduce dependence on government budgets.

- **Expanding Collaborative Efforts**

Encouraging participation from NGOs, religious institutions, and volunteer groups in development initiatives, thereby increasing both financial and technical resources available to local management.

3–5. Outcomes

If these strategies are effectively implemented, there is reason to believe that managerial transparency will improve, public engagement will rise, and out-migration from villages may decrease. Trust between citizens and local managers will strengthen, and economic, social, and environmental sustainability will become more achievable. Conversely, without adequate oversight and transparency, influential local elites may continue to monopolize power, leaving ordinary people with little benefit from decentralization efforts.

Conclusion

The findings indicate that transferring power to local rural management cannot be achieved solely by reforming administrative structures and regulations—it also requires deep cultural transformations. Tribalism and the authority of elders, while sometimes beneficial in resolving conflicts, can hinder the free circulation of power and marginalize young and new leaders. Meanwhile, ongoing challenges such as limited managerial expertise, the absence of local financial resources, and inadequate digital infrastructures mean that even when authority is formally decentralized, local governments are not fully able to operate effectively.

Therefore, for modern rural management to succeed in Zabrkhan or similar regions, emphasis must be placed on both educating and empowering local officials, as well as implementing measures that boost transparency and public participation. Efforts to create local and sustainable revenue streams are likewise essential. Additionally, reducing bureaucratic red tape and providing consistent support from government and intermediary organizations can foster a dynamic process where villages take more active ownership of their future. Otherwise, traditional structures of power will likely remain dominant, and key goals—such as equitable and sustainable development—will be difficult to achieve.



تحلیل علی و زمینه‌ای فرآیند انتقال قدرت در مدیریت روستایی براساس نظریه پردازی داده‌بنیاد

سید محمد رفیعی خراسانی^۱، ابوذر پایدار^{۲*}، جواد بذرافشان^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

۲. دانشیار دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

۳. دانشیار دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۳

دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲

چکیده

نواحی روستایی معمولاً با ضعف در زیرساخت‌ها، مهاجرت نیروی کار جوان، ضعف مدیریتی و کارایی پایین الگوهای سنتی روبه‌رو بوده‌اند. در واکنش به این مشکلات، رویکرد «مدیریت نوین روستایی» و «انتقال قدرت» از دولت مرکزی به نهادهای محلی مطرح شد اما روابط انتقال قدرت در سطح خرد در روستاها کمتر مورد بررسی بوده است که در پژوهش حاضر، وضعیت این انتقال در روستاهای شهرستان زبرخان بررسی شده است. بر همین اساس، ابتدا با ترکیب مبانی نظری و مرور تحقیقات مرتبط، چارچوبی برای شناسایی عوامل مؤثر بر انتقال قدرت تدوین و سپس از طریق انجام مصاحبه‌های عمیق در قالب نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، مفاهیم کلیدی استخراج شد. برای گردآوری داده‌ها، ۱۶ نفر از مدیران محلی، دهیاران، اعضای شوراها، بخشداران و کارشناسان مسائل روستایی به روش گلوله‌برفی و نظری انتخاب و با آن‌ها مصاحبه شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که باورها و هنجارهای فرهنگی به همراه ساختار نهادی موجود، به‌عنوان «شرایط زمینه‌ای»، بر چگونگی تحقق مدیریت نوین روستایی تأثیر مستقیم دارند و پیشبرد موفقیت‌آمیز این نوع مدیریت مستلزم همراهی عوامل فرهنگی، قانونی و مالی با نیازهای تازه حکمرانی محلی است. در صورتی که فرهنگ روستایی گنجایش پذیرش شفافیت و مشارکت فراگیر را داشته باشد و ساختار نهادی نیز بستر قانونی و بودجه‌ای مناسب را فراهم کند، فرایند انتقال قدرت به دهیاری‌ها و شوراهای محلی سرعت می‌گیرد و اثربخشی آن بیشتر می‌شود. با این حال، نتایج نشان می‌دهد عواملی همچون قوم‌گرایی، کمبود منابع مالی و زیرساختی، ضعف مهارت‌های مدیریتی و ضعف در کارآمدی ساختار نهادی، مانع از حضور نقش آفرینان جدید در روستاها می‌شوند. تقویت آموزش و توانمندسازی مدیران محلی، شفافیت، افزایش مشارکت روستاییان و بهره‌برداری آگاهانه از ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند زمینه را برای تحقق مدیریت مردم‌محور و توزیع دموکراتیک قدرت و انتقال قدرت درونی روستا به افراد و اقشار جدید که در سیستم‌های قبلی مدیریتی روستا جایگاهی برای نقش آفرینی نداشتند فراهم آورد.

واژگان کلیدی: مدیریت روستایی، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، قوم‌گرایی، انتخابات، مشارکت مردمی

۱. مقدمه

نواحی روستایی در بسیاری از نقاط جهان، در دهه‌های اخیر با چالش‌های گوناگونی همچون کاهش جمعیت، پیری، کمبود خدمات رفاهی، بیکاری و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی روبه‌رو بوده‌اند (Steiner & Atterton, 2015: 23). این مسائل علاوه بر آنکه بر کیفیت زندگی مردم روستا تأثیر منفی می‌گذارند، روند دستیابی به پایداری اجتماعی و اقتصادی در این مناطق را نیز با موانع جدی مواجه می‌سازند. در نتیجه، بازنگری و اصلاح نظام‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری روستایی، به‌منظور مقابله با این معضلات و ارتقای توسعه پایدار، اهمیت روزافزونی یافته است.

در ایران، هرچند با تشکیل نهادهای مدیریت محلی نظیر دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستا، گام‌هایی در جهت تمرکززدایی برداشته شده است، اما همچنان مشکلات ساختاری و نهادی در مسیر تحقق مدیریت نوین روستایی وجود دارد. انتقال قدرت واقعی از دولت مرکزی به این نهادهای محلی، به دلیل عواملی مانند قوم گرایی، ضعف زیرساخت‌های نهادی، کمبود منابع مالی، و نبود آموزش‌های مدیریتی کارآمد با موانع روبه‌رو است (Abyar & et al, 2017: 41; 2020: 52). این موضوع باعث شده است تا نقش مشارکتی مردم در تصمیم‌گیری‌های محلی محدود، و مدیریت روستایی وابسته به رویکردهای سنتی و ناکارآمد باشد.

مفهوم «انتقال قدرت» در مدیریت نوین روستایی، در برداشت اولیه ناظر بر تمرکززدایی از دولت مرکزی و تفویض اختیارات گسترده‌تر به نهادهای محلی است. چنین فرآیندی، چنانچه با برنامه‌ریزی دقیق، آموزش‌های کارآمد و سازوکارهای شفافیت و پاسخگویی همراه باشد، می‌تواند زمینه‌ساز افزایش کارایی مدیریتی، مشارکت مؤثر مردم و تقویت پایداری توسعه روستایی شود. با این حال، توجه به جابجایی‌ها و انتقال قدرت در سطح خرد و بافت قدرتی درونی روستا نیز باید مورد توجه قرار گیرد که این گذار همواره با موانع ساختاری و اجتماعی مواجه است. با گذشت چند دهه از شروع فعالیت شوراهای و نهاد دهیاری و به عبارتی پیاده سازی دموکراسی به جای حاکمیت ارباب رعیتی و کدخدایی باز هم گروه‌ها و طایفه‌ها و یا اشخاص تأثیرگذاری قابل تاملی در کنش‌های قدرت روستایی دارند؛ لذا تحقیق حاضر به بررسی چیرستی، چرایی و چگونگی انتقال قدرت در روستاهای شهرستان زبرخان و نحوه آرایش قدرت در ارکان موجود در روستاهای این شهرستان پرداخته شده است.

شهرستان زبرخان در استان خراسان رضوی، با ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیایی و اقتصادی منحصربه‌فرد و هم‌زمان، چالش‌هایی نظیر قوم گرایی، مهاجرت جوانان و محدودیت منابع مالی، بستری مناسب برای مطالعه این فرآیند به شمار می‌آید. پژوهش حاضر با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۱، به واکاوی علّی و زمینه‌ای انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی در این شهرستان می‌پردازد.

هدف پژوهش، شناسایی عوامل علّی، زمینه‌ای و مداخله‌گر مؤثر بر انتقال قدرت در مدیریت روستایی است. بر این

اساس، در این پژوهش، صرفاً بر عواملی تمرکز می‌شود که چگونگی شکل‌گیری یا شدت یافتن پدیده انتقال قدرت را تبیین می‌کنند (شرایط علی)، به ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و نهادی که بر بستر روستا تأثیر می‌گذارند (شرایط زمینه‌ای)، و به متغیرهایی که می‌توانند شدت اثرگذاری شرایط علی یا جهت آن را تغییر دهند (شرایط مداخله‌گر). با این رویکرد، مقاله حاضر ضمن تمرکز بر وضعیت موجود و عوامل مؤثر در فرآیند انتقال قدرت روستایی، تصویری از تفاوت‌ها، شباهت‌ها و وضعیت حاکم بر این روستاها ارائه می‌دهد. این تفکیک اهداف سبب می‌شود که ابتدا، بنیان تحلیلی و تشخیصی برای وضعیت موجود و عوامل تأثیرگذار به دست آید و سپس، در مرحله بعدی، الگوی مداخله و سیاست‌گذاری برای هدایت موفقیت‌آمیز فرآیند انتقال قدرت در سطح محلی مطرح شود. در نتیجه، خروجی این پژوهش، پایه‌ای برای طراحی مداخلات اجرایی، آموزشی، مالی و نهادی در حوزه مدیریت روستایی خواهد بود.

۲. پیشینه تحقیق

مهدوی و کریمی‌پور (2012) بر ضرورت شکل‌گیری رویکرد جامع‌نگر و مشارکت‌محور در مدیریت روستایی ایران تأکید کردند. به باور آن‌ها، رویکرد سنتی نمی‌تواند پاسخگوی چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی فضاهای روستایی باشد.

عطایی و همکاران (2020) نشان دادند که عملکرد شوراها و دهیاران در بخش کهریزک، تأثیر قابل‌توجهی بر تحولات اقتصادی و اجتماعی نداشته است و این موضوع به ضعف در شفافیت و ضعف تعاملات مدیریتی نسبت داده می‌شود.

عنابستانی و حاتمی‌نژاد (2012) با بررسی نقش دهیاران در بهبود مسکن و زیرساخت‌های روستایی ایلام، نتیجه گرفتند که حمایت مالی و آموزشی از دهیاران می‌تواند بهره‌وری طرح‌های هادی روستایی را افزایش دهد. ایمانی و مجیدی دباغ (2024) به این نتیجه رسیدند که عوامل مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی در شکل‌گیری و موفقیت مدیریت نوین روستایی نقش بسزایی دارند و در این میان، عنصر اجتماعی (سرمایه اجتماعی) از بالاترین میزان اثرگذاری برخوردار است.

ناراین^۱ و همکاران (1976) و دارشانکار^۲ (1979) در مطالعات خود در هند، به جایگزین شدن تدریجی الگوهای سنتی رهبری روستایی با مدیران جوان‌تر و نهادهای پانچایاتی راج اشاره کرده‌اند. چودوری (1978) در بنگلادش، قدرت را در دست اقلیتی از مالکان زمین و رهبران سنتی دانست که تصمیمات کلیدی روستا را در کنترل دارند.

1. Narain

2. Darshankar

استینر و آترتون (2015) در اسکاتلند، بر قدرت نهادهای محلی و تشکلهای روستایی در تاب‌آوری و توسعه محلی تأکید کردند. با این حال، استینر و فارمر (2018) اضافه کردند که بدون حمایت نهادی و مالی، جوامع محروم توان بهره‌برداری از سیاست‌های انتقال قدرت را ندارند.

سوفیانی و همکاران (2022) در اندونزی، نشان دادند که شفافیت و پاسخگویی مدیران روستایی، تأثیری مستقیم بر اعتماد جامعه دارد و آن را یکی از الزامات اساسی مدیریت نوین دانستند.

۳. مبانی نظری

۳-۱. مدیریت نوین روستایی

مدیریت نوین روستایی پاسخی به کاستی‌های الگوی سنتی مدیریت در مناطق روستایی است که عمدتاً بر مداخله مستقیم دولت و ساختارهای متمرکز متکی بود (Mahdavi & Karimi pour, 2012: 30). این الگو، به دلیل ضعف توانایی در پاسخگویی به نیازهای متغیر روستاها، کارایی محدود و ناتوانی در جلب مشارکت واقعی مردم، با انتقادهای گسترده‌ای مواجه شده است.

مدیریت نوین روستایی بر اساس اصول تمرکززدایی، مشارکت مردمی، شفافیت اطلاعاتی و تفویض اختیار، به دنبال تغییرات بنیادی در ساختار مدیریت محلی است (Rowlands, 1995: 12; Moore & McKee, 2014: 45). این رویکرد بر آن است تا با افزایش ظرفیت خودسازمان‌دهی جوامع روستایی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای تصمیم‌گیری مشارکتی، کارایی و پاسخگویی نظام مدیریت روستا را بهبود بخشد (Steiner & Atterton, 2015: 26).

از منظر اجرایی، مدیریت نوین روستایی شامل اقداماتی نظیر ایجاد سامانه‌های شفافیت مالی، طراحی برنامه‌های توانمندسازی دهیاران و شوراهای محلی، و توسعه زیرساخت‌های اجتماعی-اقتصادی است. در کشورهای موفق، مانند اسکاتلند، سیاست‌های توانمندسازی جوامع محلی، نقش مهمی در تقویت نهادهای محلی و کاهش وابستگی به دولت مرکزی داشته است (Steiner & Farmer, 2018: 31).

۳-۲. قدرت و ساختار قدرت محلی

قدرت محلی، به‌ویژه در جوامع روستایی، تحت تأثیر ترکیبی از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. به صورت نظری، قدرت به ابعاد رسمی و غیررسمی تقسیم می‌شود. قدرت رسمی شامل جایگاه‌های نهادی مانند دهیاران و شوراهای محلی است، در حالی که قدرت غیررسمی به نفوذ معنوی، روابط خانوادگی، سرمایه اجتماعی و شبکه‌های محلی وابسته است (Bourdieu, 1989: 54).

نخبگان محلی (ریش‌سفیدان، مالکان زمین، رهبران مذهبی و حتی کارآفرینان) به‌طور سنتی همواره در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی در روستاها نقش داشته‌اند (Mozumdar & et al., 2008: 67). در بسترهای روستایی، قوم‌گرایی اغلب به‌عنوان ابزارهایی برای تثبیت ساختار قدرت عمل کرده است و گاهی مانع تحقق شایسته‌سالاری و توزیع عادلانه منابع می‌شود (Lashgari Tafreshi & et al., 2017: 112).

درک ساختار قدرت محلی برای انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی ضروری است. این انتقال باید به‌گونه‌ای انجام شود که هم از تمرکز قدرت در دست گروه‌های خاص جلوگیری، و هم مشارکت گروه‌های محروم‌تر، مانند زنان و جوانان را تقویت کند (Steiner & Farmer, 2018: 35). همچنین، پایداری قدرت محلی نیازمند تقویت ظرفیت‌های نهادی و ایجاد شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها است (Sofyani & et al., 2022: 71).

۳-۳. نظریه‌ها و دیدگاه‌ها درباره انتقال قدرت

۳-۳-۱. نظریه اقتصاد سیاسی^۱

بر اساس این نظریه، سیاست و اقتصاد به‌صورت در هم تنیده عمل می‌کنند و توزیع قدرت در یک جامعه، تحت تأثیر منافع اقتصادی نخبگان سیاسی و اقتصادی قرار دارد (Acemoglu & Robinson, 2012: 11). در این دیدگاه، اگر نهادهای محلی نتوانند منابع اقتصادی مستقل ایجاد کنند یا قدرت چانه‌زنی لازم را در برابر نهادهای دولتی و منافع گروه‌های با نفوذ به دست آورند، فرآیند انتقال قدرت با اختلال روبه‌رو می‌شود و در نهایت، تمرکز قدرت در دست نخبگان اقتصادی-سیاسی تداوم می‌یابد (North, 1990: 44). این وضعیت می‌تواند مانع تحقق واقعی مدیریت مشارکتی و شایسته‌سالاری در سطوح محلی شود.

۳-۳-۲. نظریه‌های فرهنگی

نظریه‌های فرهنگی بر باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری حاکم بر جوامع تمرکز دارند و معتقدند این عوامل نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و استمرار ساختار قدرت ایفا می‌کنند (Huntington, 1996: 90). در بستر روستایی، به‌ویژه در جوامعی با فرهنگ طایفه‌ای و ریش‌سفیدی قوی، ممکن است ضمن تقویت همبستگی داخلی، مانع چرخش آزاد قدرت و مشارکت فراگیر شود (Inglehart & Baker, 2000: 66). از این رو، ارزش‌های جمع‌گرایانه، اقتدارگرایی سنتی و احترام بیش‌ازحد به سلسله‌مراتب خانوادگی می‌تواند توزیع عادلانه قدرت را محدود سازد.

۳-۳-۳. نظریه‌های رفتاری^۱

نظریات رفتاری بر انگیزه‌ها، رفتارها و کنش‌های فردی بازیگران مختلف تأکید دارند. از این دیدگاه، دلیل تمرکز قدرت در دست گروه خاصی می‌تواند ناشی از روانشناسی قدرت، منافع شخصی یا برتری طلبی کنشگران اصلی باشد (Simon, 1985: 38). همچنین، کمبود انگیزه مشارکت در سایر گروه‌ها - برای نمونه، به دلیل ناکامی در دریافت منافع ملموس از فرآیند تصمیم‌گیری - باعث می‌شود که اقلیت قدرتمند یا بازیگرانی که به شبکه‌های خانوادگی و منابع مالی دسترسی دارند، میدان را در اختیار گرفته و قدرت را انحصاری کنند (Ostrom, 2005: 71).

۳-۳-۴. نظریه‌های سازمان فضایی^۲

در این رویکرد، نحوه توزیع جمعیت و منابع در فضا و شکل‌گیری ساختار سکونتگاهی مورد بررسی قرار می‌گیرد (Friedmann, 1966: 58). براساس نظریه‌های سازمان فضایی اگر امکانات اقتصادی، اجتماعی و اداری در مناطق شهری متمرکز باشد، روستاها برای بهره‌مندی از این امکانات مجبور به پیروی از الگوهای متمرکز خواهند بود و استقلال نهادهای محلی تضعیف می‌شود (Soja, 1980: 49). در این شرایط، تنها روستاهای نزدیک به شهر یا دارای زیرساخت‌های بهتر تا حدی از فرصت انتقال قدرت بهره می‌برند و سایر روستاها در حاشیه باقی می‌مانند. مهاجرت نیروی کار جوان به مراکز شهری نیز می‌تواند ضعف ساختارهای محلی را تشدید کند.

۳-۳-۵. نظریه نخبگان^۳ و تئوری‌های قدرت محلی

طبق این نظریه‌ها، تمرکز قدرت در دست گروه خاصی از نخبگان، پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر است، چون این افراد به منابع اقتصادی، فرهنگی یا سیاسی بیشتری دسترسی دارند (Mills, 1956: 15; Higley & Burton, 2006: 92). در جوامع روستایی، مالکان بزرگ، رهبران مذهبی، ریش‌سفیدان یا کارآفرینان محلی ممکن است نقشی کلیدی در حفظ ساختار قدرت داشته باشند. در صورت نبود سازوکارهای نهادی مناسب نظیر شفافیت مالی یا حمایت از اقشار ضعیف، این نخبگان محلی قادرند انتقال قدرت را به نفع خود مدیریت کرده و عملاً دموکراسی را از مسیر واقعی منحرف سازند.

۳-۳-۶. نظریه مشارکت سیاسی و اجتماعی

این نظریه بر این اصل استوار است که هرگونه تغییر واقعی در توزیع قدرت، مستلزم افزایش سطح مشارکت سیاسی

1. Behavioral Theories
2. Spatial Organization Theories
3. Elite Theory

و اجتماعی طیف گسترده‌ای از گروه‌های جامعه است (Pateman, 1970: 34). نظریه مشارکت، بر حق حضور اقشار کم برخوردار (زنان، جوانان، اقلیت‌های قومی و طبقات کم‌درآمد) در فرآیند تصمیم‌گیری تأکید دارد و بر این باور است که حتی در صورت طراحی سازوکارهای قانونی برای از بین بردن انحصار قدرت تا زمانی که مشارکت فعال این اقشار تضمین نشود، ادامه خواهد داشت (Gaventa, 2006: 41).

با جمع‌بندی این نظریه‌ها می‌توان گفت که تمرکز قدرت در دست گروه‌های خاص یا نخبگان، عمدتاً ناشی از ترکیب چند عامل است: منابع اقتصادی و سیاسی نابرابر (نظریه اقتصاد سیاسی)، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی (نظریه‌های فرهنگی)، انگیزه‌ها و رفتارهای فردی (رویکردهای رفتاری)، عدم تعادل فضایی در توزیع امکانات (نظریات سازمان فضایی)، و دسترسی متفاوت به شبکه‌های نفوذ و سرمایه‌های اجتماعی (نظریه نخبگان).

۴. روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی و تحلیل فرآیند «انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی» از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بهره گرفته است. نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به عنوان یک روش کیفی، برای کشف و توسعه نظریه‌ها و مفاهیم از داده‌های تجربی استفاده می‌شود. این رویکرد، به‌ویژه زمانی که موضوع مورد مطالعه هنوز به‌طور کامل شناسایی نشده و نیازمند تحلیل عمیق و چندجانبه است، روشی مناسب به شمار می‌رود. روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، به عنوان یک رویکرد کیفی، در این پژوهش امکان تحلیل جامع و عمیق فرآیند «انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی» را فراهم کرد. در این پژوهش، گام‌های زیر برای اجرای روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد انجام شده است:

جمع‌آوری داده‌ها: داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شده‌اند. این ابزار به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا ضمن پیشبرد مصاحبه بر اساس یک چارچوب کلی، به واکاوی دقیق‌تر دیدگاه‌ها و تجربیات مشارکت‌کنندگان بپردازد. شرکت‌کنندگان شامل ۱۶ نفر از مدیران محلی، دهیاران، اعضای شوراهای، بخشداران و کارشناسان آشنا با موضوع در شهرستان زبرخان استان خراسان رضوی بوده‌اند. انتخاب این افراد بر اساس تخصص و آگاهی آن‌ها نسبت به موضوع پژوهش انجام شد. هر مصاحبه به‌طور متوسط ۵۰ تا ۸۰ دقیقه به طول انجامید و با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس به متن تبدیل شد. متن‌ها به صورت کلمه به کلمه پیاده‌سازی شدند تا مطالب کامل باشد.

روش نمونه‌گیری: در این پژوهش از ترکیب دو روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی و نظری^۱ استفاده شده است؛ روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی، ابتدا از طریق شناسایی اولیه چند نفر از متخصصان محلی آغاز شد و سپس از طریق معرفی افراد مرتبط، شبکه نمونه‌گیری گسترش یافت. در نمونه‌گیری نظری نیز پس از شناسایی مفاهیم کلیدی در

مصاحبه‌های اولیه، افراد جدیدی که بتوانند دیدگاه‌های متنوع‌تری ارائه دهند، به صورت هدفمند انتخاب شدند. معیارهای انتخاب نمونه‌ها شامل تجربه و تخصص در مدیریت روستایی (دهیاران و اعضای شوراهای)، دانش و تحلیل در حوزه سیاست‌گذاری و مدیریت محلی (بخشداران و کارشناسان)، و آگاهی از مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در روستاها است. پژوهش تا جایی ادامه یافت که داده‌های جدید مفاهیم تازه‌ای به تحلیل اضافه نکردند و به مرحله اشباع نظری رسید. این مرحله پس از انجام ۱۶ مصاحبه حاصل شد، زیرا در مصاحبه‌های پایانی، تکرار مفاهیم مشاهده گردید.

تحلیل داده‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش سه‌مرحله‌ای کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری انتخابی^۳ انجام شد. در کدگذاری باز، داده‌های خام مصاحبه‌ها به جملات و عبارات کوچک‌تر تقسیم شدند، هر جمله یا عبارت، کد مستقلی دریافت کرد که بیانگر مفهوم کلیدی آن بود و در این مرحله، ۱۶۰ کد باز اولیه شناسایی شد. در کدگذاری محوری، کدهای باز شناسایی شده در قالب محورهای اصلی دسته‌بندی شدند و پنج محور اصلی شامل شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها شناسایی شد. در کدگذاری انتخابی، مقوله‌های محوری در یک چارچوب نظری منسجم تلفیق شدند، «انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی» به عنوان پدیده محوری پژوهش انتخاب و ارتباط میان شرایط، راهبردها و پیامدها در قالب یک مدل پارادایمی توصیف شد.



مدل ۱: مراحل کدگذاری در روش گرند تئوری

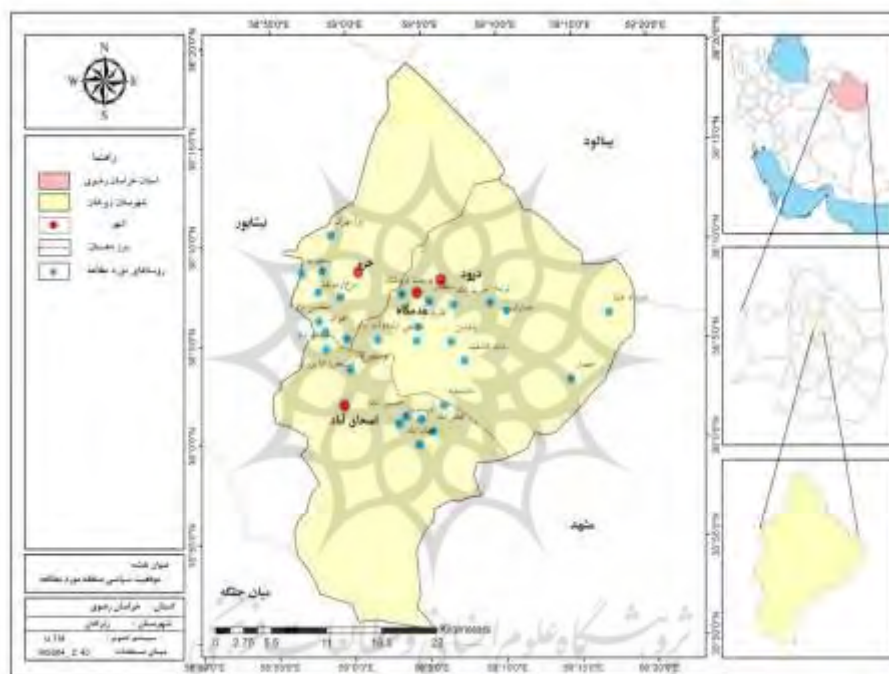
برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای کیفی نظیر MAXQDA استفاده شد تا دسته‌بندی مفاهیم و شناسایی روابط میان کدها تسهیل شود. برای کاهش سوگیری‌ها، تحلیل داده‌ها توسط دو پژوهشگر مستقل بازبینی شد.

محدوده مورد مطالعه: شهرستان زبرخان با جمعیتی حدود ۵۸۰۰۰ نفر بین ۲۵ درجه و ۵۲ دقیقه شمالی و نیز ۵۸ درجه و ۵۲ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۱۸ دقیقه طول شرقی قرار دارد. این شهرستان که در دامنه جنوبی رشته‌کوه‌های

-
1. Open Coding
 2. Axial Coding
 3. Selective Coding

بینالود واقع شده است، از شمال به شهرستان بینالود و شهرستان گلبهار، از شرق به بخش احمدآباد شهرستان مشهد، از جنوب به بخش کدکن شهرستان تربت حیدریه و از غرب به بخش مرکزی و میان جلگه شهرستان نیشابور محدود می‌شود. شهرستان زبرخان با مساحتی حدود ۱۲۱۰ کیلومتر مربع، حدود ۱ درصد از مساحت استان خراسان رضوی را به خود اختصاص داده است. سه قله شیرباد، قوچگر و زوبرخان در این شهرستان قرار دارند. قرار گرفتن این شهرستان در دشت حاصلخیز باغکوه بینالود و نزدیکی به دومین شهر پرجمعیت کشور یعنی مشهد مقدس و عبور راه مواصلاتی و راه‌آهن سراسری تهران - مشهد از داخل این منطقه، موقعیت جغرافیایی ممتاز به این شهرستان داده است.

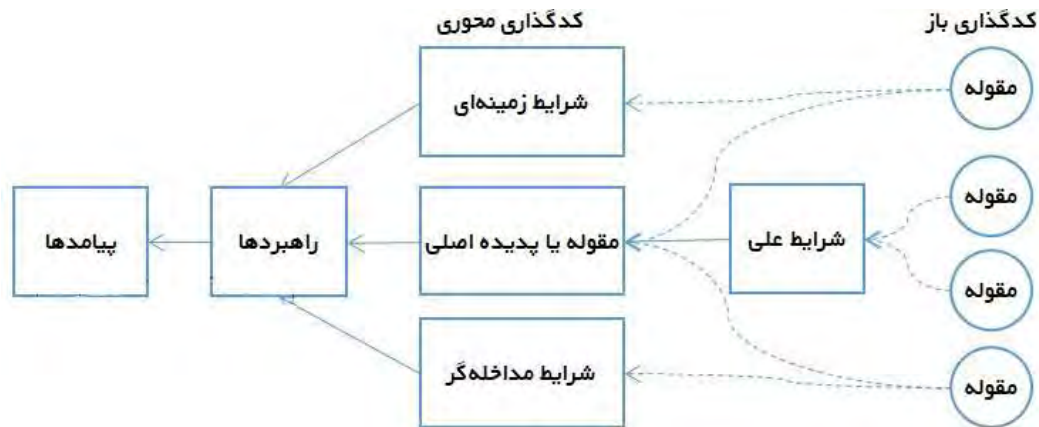
نقشه ۱: شهرستان و روستاهای مورد مطالعه در تحقیق



۵. یافته‌های پژوهش بر اساس گراندد تئوری

در مدل پارادایمی پژوهش، شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، چارچوب کلی و بستر تحقق مدیریت نوین روستایی را شکل می‌دهند. راهبردها، ابزارها و اقدامات عملیاتی برای تحقق اهداف، مدیریت نوین روستایی را مشخص می‌کنند و پیامدها، نتایج حاصل از اجرای موفق راهبردها و تأثیرات آن بر جوامع روستایی را نشان می‌دهند.

مدل ۲: مدل پارادایمی روش گرند تئوری



۵-۱. کدگذاری باز

در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم و گزاره‌های کلیدی از داده‌های گردآوری شده در مصاحبه‌ها استخراج و تحلیل شدند. این مرحله شامل تحلیل دقیق جملات و عبارات به منظور شناسایی الگوها و مفاهیم مرتبط با موضوع تحقیق بود. نمونه‌ای از کدهای باز استخراج شده عبارتند از:

- **قوم گرایی در انتخاب مدیران محلی:** تأثیر روابط طایفه‌ای و قومی بر فرآیند تصمیم‌گیری در مدیریت روستایی؛
- **کمبود منابع مالی در دهیاری‌ها:** مشکلات ناشی از محدودیت بودجه و تأثیر آن بر اجرای پروژه‌های توسعه‌ای؛
- **ضعف آموزش‌های مدیریتی:** عدم آموزش کافی دهیاران و اعضای شوراها در حوزه‌های مرتبط با مدیریت و برنامه‌ریزی؛
- **اهمیت شفافیت مالی:** ضرورت ارائه گزارش‌های مالی شفاف برای جلب اعتماد عمومی و نظارت مؤثر؛
- **مشارکت جوانان و زنان:** نقش کلیدی جوانان و زنان در تصمیم‌گیری‌های محلی و تقویت انسجام اجتماعی؛
- **نقش نهادهای مذهبی و هیئت‌های محلی:** تأثیر نهادهای مذهبی و محلی در شکل‌دهی ساختار قدرت و انسجام اجتماعی.

در مجموع، ۱۶۰ کد باز از مصاحبه‌ها استخراج شد که مبنای مراحل بعدی تحلیل قرار گرفت. این کدها، گستره‌ای از عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فرهنگی مؤثر بر فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی را پوشش

می‌دهند. این مرحله به‌عنوان زیربنای تحلیل محوری و انتخابی عمل کرده و زمینه را برای تدوین نظریه نهایی فراهم آورده است.

جدول ۱. نمونه‌ای از کدهای باز استخراج شده

ردیف	گزاره مصاحبه	کد باز
۱	قدرت‌طلبی در میان برخی مدیران محلی دیده می‌شود	قدرت‌طلبی مدیران محلی
۲	قوم‌گرایی در برخی روستاها عامل اصلی در انتخاب دهیار است	تأثیر قوم‌گرایی در مدیریت
۳	دهیاران نیازمند آموزش‌های بیشتر در مدیریت مالی هستند	اهمیت آموزش‌های مالی
۴	بروکراسی اداری یکی از موانع اصلی اجرای طرح‌هاست	تأثیر بروکراسی بر مدیریت
۵	شفافیت در تصمیم‌گیری، اعتماد مردم را افزایش می‌دهد	لزوم شفافیت در تصمیم‌گیری

۲-۵. کدگذاری محوری

در مرحله کدگذاری محوری، کدهای باز استخراج شده در مرحله قبل در قالب پنج محور عمده سازماندهی شدند که نشان‌دهنده روابط میان مفاهیم و شرایط مختلف در فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی است.

۲-۵-۱. شرایط علی^۱ مؤثر بر انتقال قدرت و تغییر در مدیریت نوین روستایی شهرستان زبرخان

شرایط علی به عواملی اشاره دارند که به‌طور مستقیم بر شکل‌گیری یا شدت یافتن فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی تأثیر می‌گذارند. در شهرستان زبرخان، دو مورد از مهم‌ترین شرایط علی شامل قوم‌گرایی و روابط سنتی؛ و کمبود مهارت‌های مدیریتی و مالی است. هر چند این دو عامل در بسیاری از مناطق روستایی ایران مشاهده می‌شوند، اما ویژگی‌های خاص اقتصادی و اجتماعی زبرخان، تأثیر آن‌ها را تشدید یا تعدیل می‌کند. در ادامه، تبیین مبسوط این دو عامل انجام می‌شود:

قوم‌گرایی و روابط سنتی

الف) نقش ریش‌سفیدان و خانواده‌های بانفوذ: شهرستان زبرخان به دلیل تاریخچه سکونت دیرینه و وجود طوایف و خاندان‌های مختلف، تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی سنتی قرار دارد. در بسیاری از روستاهای این شهرستان، ریش‌سفیدان و خانواده‌های صاحب نفوذ همچنان مرجع اصلی تصمیم‌گیری و حل و فصل اختلافات محسوب می‌شوند. این نفوذ سنتی، گاه می‌تواند در کوتاه‌مدت به انسجام اجتماعی یا مدیریت سریع تعارضات بینجامد، اما در بلندمدت، مانع از شکل‌گیری الگوهای جدید مدیریتی و شایسته‌سالاری می‌شود. به‌عنوان مثال، انتخاب دهیار یا اعضای شورای

محلی بیشتر براساس مناسبات خانوادگی یا وفاداری طایفه‌ای شکل می‌گیرد تا بر مبنای توانایی‌های اجرایی و برنامه‌ریزی.

(ب) تأثیر بر الگوی تصمیم‌گیری: در چنین فضایی، فرآیند تصمیم‌گیری اغلب در دایره محدود سران طایفه انجام می‌گیرد و دیدگاه سایر گروه‌های جمعیتی، به‌ویژه زنان و جوانان کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. این الگو موجب می‌شود گردش قدرت به‌کندی صورت گیرد و تاب‌آوری نهادهای محلی در برابر چالش‌های جدید (مانند کمبود منابع مالی، لزوم تعامل با ادارات دولتی، جذب سرمایه‌گذاری و...) کاهش یابد.

(ج) تنش‌های طایفه‌ای: در برخی روستاهای زبرخان با ساختار ایلی-طایفه‌ای، رقابت میان دو یا چند طایفه می‌تواند روند انتقال قدرت را به یک عرصه تعارض تبدیل کند. هر طایفه می‌کوشد افراد نزدیک به خود را در جایگاه‌های مدیریتی مستقر سازد. این رقابت در مواردی به بی‌ثباتی مدیریتی، طولانی شدن زمان اجرای پروژه‌ها و کاهش اعتماد مردم به نظام مدیریتی محلی منجر می‌شود.

کمبود مهارت‌های مدیریتی و مالی

(الف) ضعف در آموزش‌های رسمی و غیررسمی: یکی دیگر از شرایط علی-تأثیرگذار در زبرخان، فقدان آموزش‌های هدفمند در زمینه مدیریت مالی، بودجه‌ریزی، برنامه‌ریزی راهبردی و مهارت‌های ارتباطی برای دهیاران و اعضای شوراهاست. در بسیاری از روستاهای این شهرستان، مدیران محلی به صورت سنتی (براساس جایگاه خانوادگی یا تجربه شخصی) وارد عرصه مدیریت می‌شوند و دوره‌های آموزشی جامعی برای آنان تدارک دیده نشده است. این امر باعث می‌شود تا دهیاران و شوراهای در مواجهه با امور اجرایی (نظیر تنظیم بودجه روستایی، اولویت‌بندی پروژه‌ها، ارزیابی طرح‌های اقتصادی) دچار سردرگمی شوند و وابستگی خود را به دولت مرکزی یا کارشناسان ادارات بالا ببرند.

(ب) ناآشنایی با سازوکارهای توسعه روستایی: در چارچوب مدیریت نوین روستایی، مهارت‌هایی چون جذب مشارکت مردمی، افزایش شفافیت مالی، طراحی پروژه‌های درآمدزا و مذاکره با بخش خصوصی بسیار مهم هستند. با این حال، بسیاری از مدیران محلی در زبرخان، حتی با مفاهیم اولیه این رویکردهای مدیریتی و توسعه‌ای آشنا نیستند. به‌عنوان نمونه، شمار اندکی از دهیاران با موضوع گردشگری روستایی یا برندسازی محصولات کشاورزی آشنایی کافی دارند و همین امر سبب می‌شود تا فرصت‌های بالقوه اقتصادی شهرستان، بالفعل نشود.

(ج) کمبود زیرساخت حمایتی و منابع آموزشی: اگرچه در سال‌های اخیر، جلسات و کارگاه‌هایی به‌صورت پراکنده توسط بخشداری و فرمانداری برای ارتقای دانش دهیاران برگزار شده است، اما پوشش این آموزش‌ها کافی نیست و محتوای آن‌ها نیز در بیشتر موارد ناپیوسته و مقطعی است. افزون بر این، روستاهایی که با محدودیت دسترسی

به مراکز آموزشی یا اینترنت مواجه هستند، عملاً امکان مشارکت فعال در دوره‌های آموزشی برخط را ندارند. نبود منابع آموزشی مکتوب (جزوه‌ها و کتابچه‌های راهنما) و مشاوره مستمر از سوی کارشناسان متخصص نیز به طولانی شدن فاصله میان قابلیت‌های موجود و نیازهای واقعی مدیریت نوین دامن می‌زند.

د) پیامدهای کمبود مهارت‌های مدیریتی: نتیجه کمبود مهارت‌های مدیریتی و مالی در شهرستان زبرخان، خود را در قالب ضعف در تدوین برنامه‌های توسعه روستایی، ضعف در شفافیت بودجه‌ای، ضعف در برنامه‌های توسعه زیرساخت‌ها و فقدان نظام اولویت‌بندی پروژه‌ها نشان می‌دهد. در چنین فضایی، حتی اگر منابعی از سوی دولت یا بخش خصوصی تزریق شود، امکان سوءاستفاده یا هدررفت وجود دارد و بهره‌وری پروژه‌ها کاهش می‌یابد. همچنین، آشنایی محدود با مهارت‌های ارتباطی باعث می‌شود تا دهیاران و شوراها نتوانند از ظرفیت مشارکت مردم به خوبی استفاده کنند و در نتیجه، اعتماد عمومی نسبت به مدیریت محلی کاهش یابد.

در مجموع، قوم‌گرایی و روابط سنتی از یک سو و کمبود مهارت‌های مدیریتی و مالی از سوی دیگر، دو عامل کلیدی هستند که به صورت مستقیم بستر تمرکز قدرت در دست گروه‌های معدود و وابستگی شدید مدیریت محلی به دولت مرکزی را در شهرستان زبرخان فراهم می‌کنند. این دو عامل، مانع از گردش آزاد قدرت، شکوفایی ظرفیت‌های محلی و شکل‌گیری الگوی مشارکتی در مدیریت می‌شوند. برای نیل به یک مدیریت نوین روستایی مؤثر در این شهرستان، رفع یا کاهش تأثیرگذاری این شرایط علی (از طریق آموزش، تنوع‌بخشی به نخبگان محلی و ترویج شایسته‌سالاری) ضروری است.

۵-۲-۲. شرایط زمینه‌ای^۱ مؤثر بر انتقال قدرت و تغییر در مدیریت نوین روستایی در شهرستان

زبرخان

شرایط زمینه‌ای شامل زمینه‌های جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی است که به صورت تفاوت‌هایی که نزدیکی به شهرهای بزرگ یا دورافتادگی جغرافیایی در ایجاد فرصت‌ها و چالش‌ها ایجاد می‌کند، بر فرآیند مدیریت نوین روستایی تأثیر می‌گذارند.

در چارچوب شرایط زمینه‌ای، ویژگی‌های جغرافیایی و کالبدی شهرستان زبرخان در استان خراسان رضوی، نقشی تعیین‌کننده در فرآیند شکل‌گیری و تقویت یا تضعیف مدیریت نوین روستایی ایفا می‌کنند. این ویژگی‌ها به‌طور غیرمستقیم بر تعاملات اجتماعی، نحوه توزیع منابع، دسترسی به زیرساخت‌ها و الگوی استقرار جمعیت در روستاهای مختلف اثرگذار هستند و در نهایت می‌توانند انتقال قدرت را در سطوح محلی دچار فرصت‌ها یا محدودیت‌هایی سازند.

در ادامه، مهم‌ترین ابعاد مرتبط با ویژگی‌های جغرافیایی شهرستان زبرخان از منظر کالبدی، فضایی و توپوگرافی ارائه می‌شود:

الف) جایگاه فضایی و فاصله از شهرهای بزرگ: شهرستان زبرخان در بخشی از محور ارتباطی استان خراسان رضوی واقع شده است. از یک سو در نزدیکی مناطق شهری پرجمعیت مانند نیشابور قرار دارد و از سوی دیگر، برخی از روستاهای آن در نواحی نیمه کوهستانی و دورافتاده مستقر هستند. این تفاوت در همجواری با مراکز شهری سبب می‌شود که دسترسی به خدمات عمومی مانند بهداشت، آموزش، حمل و نقل و بازارهای محلی برای بعضی روستاها آسان‌تر باشد، در حالی که روستاهای دورتر با مشکل کمبود زیرساخت‌ها و وابستگی بیشتر به دولت مرکزی مواجه هستند. چنین وضعیتی می‌تواند در فرآیند انتقال قدرت، زمینه را برای تمرکز توان مدیریتی در مناطق برخوردارتر و توجه کمتر به روستاهای دورتر را فراهم کند.

ب) توپوگرافی و شرایط کالبدی: در شهرستان زبرخان، بخش‌های شمالی و مرکزی بیشتر در دشت‌ها و اراضی کشاورزی متمرکز هستند، در حالی که بخش‌های جنوبی و جنوب غربی دارای توپوگرافی نیمه کوهستانی هستند. این ناهمواری‌های طبیعی موجب شده است تا روستاهای کوهستانی و شیب‌دار، اغلب با مشکلاتی چون سختی دسترسی، هزینه‌های بالاتر تأمین زیرساخت (راه، برق، آب آشامیدنی و...)، و ریسک‌های زیست محیطی مانند سیلاب یا لغزش روبه‌رو باشند. در چنین شرایطی، دهیارها و شوراهای این روستاها برای جلب مشارکت دولت یا تأمین منابع محلی، با چالش دوچندان روبه‌رو می‌شوند و ممکن است در مقایسه با روستاهای دشتی و خوش‌مسیرتر، در حاشیه تصمیم‌گیری باقی بمانند.

ج) پراکنش روستاها و الگوی استقرار جمعیت: الگوی استقرار روستایی در زبرخان، به صورت مجموعه‌ای از روستاهای خوش‌نشین نزدیک به جاده‌های اصلی و روستاهای دورافتاده با دسترسی دشوار شکل گرفته است. بعضی از این روستاها در مجاورت اراضی حاصلخیز و منابع آب زیرزمینی هستند و از کشاورزی و باغداری رونق نسبی دارند، در حالی که برخی دیگر، کم‌آب یا وابسته به منابع فصلی، و از نظر بهره‌وری اقتصادی با محدودیت مواجه هستند. بدیهی است که توان اقتصادی روستا ناشی از کشاورزی، دامپروری یا صنایع کوچک به صورت مستقیم با توانمندی مدیریتی دهیاران و شوراهای مطالبه منابع و تعامل با دولت مرکزی در ارتباط است. در نتیجه، روستاهایی که از منابع اقتصادی قوی‌تر برخوردارند، در فرآیند انتقال قدرت احتمالاً می‌توانند استقلال و نفوذ مدیریتی بیشتری به دست آورند.

د) منابع آب و خاک و نقش آن‌ها در اقتصاد روستا: بخشی از ویژگی‌های فضایی این شهرستان، به کیفیت و کمیت منابع آب و خاک مرتبط است. مناطقی که دارای آب کافی (چشمه‌ها، قنات‌ها و چاه‌های عمیق) و اراضی مرغوب کشاورزی هستند، معمولاً کشاورزی پررونق‌تری دارند و به همین نسبت، ظرفیت اقتصادی بالاتری

برای دهیاری و شوراهای فراهم می‌آورند. این ظرفیت می‌تواند منجر به تقویت سرمایه اجتماعی مردم و انگیزه بالاتر برای مشارکت در مدیریت روستایی شود. در مقابل، روستاهای با کمبود آب یا کیفیت پایین خاک، بیشتر به حمایت‌های دولتی نیازمند هستند و این مسئله، وابستگی آن‌ها را به نهادهای بالادستی افزایش داده، میزان موفقیت در تمرکززدایی را کاهش می‌دهد.

ه) محورهای ارتباطی و حمل و نقل: فاکتور زیرساخت حمل و نقل (جاده‌های اصلی، راه‌های فرعی، دسترسی به حمل و نقل عمومی و...) نیز در شهرستان زبرخان تنوع زیادی دارد. برخی روستاها در مجاورت محورهای اصلی استانی قرار گرفته و به همین دلیل، جذب سرمایه و تردد مردم در آن‌ها آسان‌تر است. اما روستاهایی که در مناطق صعب‌العبور هستند، هم در ارتباط با بازارهای شهری و هم در تعامل با دستگاه‌های دولتی دچار محدودیت هستند. بنابراین، تراکم شبکه حمل و نقل و وضعیت راه‌ها در سطح شهرستان، به‌صورت غیرمستقیم بر سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت در مدیریت نوین روستایی اثر می‌گذارد.

و) ابعاد فرهنگی-اجتماعی مرتبط با موقعیت فضایی: در مناطق نزدیک به شهر (مناطق حاشیه‌ای-شهرستانی)، ترکیب جمعیتی متنوع‌تر بوده و مهاجرت‌های درون استانی یا حتی مهاجرت معکوس (بازگشت برخی خانوارهای شهری به روستا) قابل مشاهده است. این اختلاط جمعیتی می‌تواند دیدگاه‌های نوآورانه‌تری را وارد نظام مدیریتی روستا کرده و فرآیند انتقال قدرت را تسهیل کند. در مقابل، در مناطق دورتر با ساختار سنتی و تکیه بر سنت‌های دیرینه، احتمال حفظ الگوهای قوم‌گرایی و اقتدار سنتی بالاتر است. بر همین اساس، جایگاه فضایی روستا (نزدیک یا دور از شهر) با باز بودن فرهنگی و تمایل به الگوهای مشارکتی ارتباط یافته است و به‌عنوان عاملی زمینه‌ای در موفقیت یا عدم موفقیت تمرکززدایی ایفای نقش می‌کند.

در مجموع، ویژگی‌های کالبدی، فضایی، توپوگرافی و زیرساختی شهرستان زبرخان، به عنوان شرایط زمینه‌ای، بستری را فراهم می‌آورد که محیط کنش نهادهای محلی و دهیاری‌ها را تعریف می‌کند. هر چه روستایی از نظر زیرساخت‌های حمل و نقل، منابع اقتصادی و دسترسی به امکانات غنی‌تر باشد، پتانسیل بالاتری برای درونی‌سازی مدیریت نوین و کاستن از وابستگی به دولت مرکزی دارد. اما در روستاهای کم‌برخوردار و کوهستانی، فشار اقتصادی و مشکلات ارتباطی می‌تواند میزان مشارکت را محدود، و راه را برای باقی‌ماندن ساختارهای سنتی قدرت و نفوذ نخبگان محلی هموارتر کند.

بنابراین، بررسی دقیق توپوگرافی، پراکنش روستاها و سطح توسعه زیرساخت‌های فضایی، جزو ملزومات درک فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی شهرستان زبرخان است. این عوامل زمینه‌ای در کنار دیگر عوامل فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، تعیین می‌کنند که چه میزان از تمرکززدایی واقعا قابل اجرا و موفقیت‌آمیز خواهد بود. برخورداری از تأمین مالی بومی، همکاری‌های برون‌زا (دولتی)، و ظرفیت مشارکت مردم اعم از جوانان، زنان و

گروه‌های متنوع قومیتی همگی متأثر از بستر فیزیکی-جغرافیایی هستند و ضرورت دارد در هر سیاست یا برنامه اجرایی مرتبط با انتقال قدرت، مورد توجه قرار گیرند.

عوامل فرهنگی و اجتماعی در شرایط زمینه‌ای شهرستان زبرخان تأثیر نهادهای مذهبی، فرهنگ محلی و انسجام اجتماعی بر تصمیم‌گیری‌های محلی و ... را بررسی می‌کند. مهمترین ابعاد این موضوع عبارتند از:

(الف) قوم‌گرایی و پیوندهای قبیله‌ای: در روستاهای شهرستان زبرخان، ساختار اجتماعی اغلب مبتنی بر پیوندهای طایفه‌ای و خانوادگی است که می‌تواند به صورت ناهمگون بر فرآیندهای مدیریتی اثر بگذارد. از یک سو، وجود ریش‌سفیدان و خاندان صاحب نفوذ در هر طایفه، به حفظ همبستگی در موقعیت‌های بحرانی مانند خشکسالی، مشکلات زیربنایی یا منازعات محلی یاری می‌رساند و در کوتاه‌مدت به حل و فصل تعارضات منجر می‌شود. از سوی دیگر، نفوذ بالای این خاندان در فرآیند انتخاب دهیار و اعضای شورا، ممکن است مانع از تحقق شایسته‌سالاری شده و مشارکت اقشار دیگر نظیر زنان و جوانان را محدود کند. در برخی روستاهای زبرخان که ابعاد قبیله‌ای و قوم‌گرایی پررنگ‌تر است، مشاهده شده که تعیین مدیران محلی بر اساس قدرت چانه‌زنی و سوابق خانوادگی صورت می‌گیرد نه بر مبنای توانمندی و برنامه‌های مدیریتی. این پدیده، گاه به شکل‌گیری دو یا چند قطبی در فضای روستا می‌انجامد و زمینه بروز رقابت‌ها میان طوایف را نیز فراهم می‌کند.

(ب) هنجارهای سنتی و مذهبی: زبرخان از یک بافت اجتماعی نسبتاً مذهبی و سنتی برخوردار است. در بسیاری از روستاهای این منطقه، مساجد، تکایا و هیئت‌های مذهبی تنها مراکز مهم گردهمایی محسوب می‌شوند و روحانیون و مداحان محلی، در شکل‌دهی افکار عمومی تأثیر دارند. این جنبه فرهنگی، می‌تواند به صورت بالقوه بستر انسجام و همبستگی اجتماعی را تقویت کند، اما در برخی موارد نیز ممکن است محدودیت‌هایی ایجاد شود.

(ج) انسجام اجتماعی و سرمایه فرهنگی: برخی روستاهای شهرستان زبرخان، به دلیل موقعیت فرهنگی و تعاملات اجتماعی گسترده، از سرمایه اجتماعی بالایی بهره‌مند هستند. روح تعاون و همیاری در قالب تشکلهای محلی مانند تعاونی‌های کشاورزی، صندوق‌های اعتباری خرد، یا گروه‌های خیریه مذهبی به شکل درخور توجهی دیده می‌شود. این سرمایه اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز اعتماد متقابل و مشارکت مردمی بیشتر در مدیریت نوین روستایی باشد. با این حال، در روستاهایی که انسجام اجتماعی کمتری وجود دارد یا به دلیل مهاجرت جوانان و حضور غالب سالمندان، ساختار جمعیتی دچار عدم توازن شده است، مدیریت محلی با بی‌اعتمادی یا بی‌انگیزگی مواجه می‌شود و فرآیند انتقال قدرت کندی می‌شود.

(د) نقش زنان و جوانان: زنان و جوانان در بسیاری از روستاهای زبرخان، از ظرفیت‌های اقتصادی همچون صنایع دستی و کارگاه‌های خانگی و ظرفیت‌های اجتماعی مانند ایجاد تشکلهای محلی و فرهنگی برخوردار هستند؛

اما سنت‌های اجتماعی گاه مانع نقش‌آفرینی موثر آن‌ها در عرصه تصمیم‌گیری می‌شود. هر چند در سال‌های اخیر، شماری از زنان در شوراهای اسلامی روستا یا به‌عنوان دهیار حضور یافته‌اند، اما همچنان مشارکت زنان در مقایسه با مردان محدود است. در مورد جوانان نیز، مهاجرت به شهر برای تحصیلات یا اشتغال، ساختار جمعیتی روستاها را دستخوش تغییر کرده و از تعداد جوانان تحصیل‌کرده‌ای که بتوانند ایده‌های جدید مدیریتی را مطرح کنند، کاسته است. این وضعیت، می‌تواند توان مدیریتی و خلاقیت در نهادهای محلی را کاهش داده و مسیر انتقال قدرت را با چالش همراه کند.

ه) باورهای سنتی نسبت به جایگاه دولت: در برخی روستاهای زبرخان، تصور سنتی از نقش دولت به‌عنوان متولی اصلی تأمین بودجه و انجام پروژه‌های عمرانی همچنان رایج است. چنین رویکردی، مشارکت مردمی را در امور توسعه محلی کمرنگ می‌کند و وابستگی دهیاری‌ها و شوراها به حمایت‌های دولتی را افزایش می‌دهد. به عبارت دیگر، با اینکه مدیریت نوین روستایی بر خودکفایی و مشارکت فعال مردم تأکید دارد، ذهنیت دولتی و مرکزی‌محور هنوز بر بخشی از جامعه حکمفرما است و باعث می‌شود تا روستاییان منتظر اقدامات دولت بمانند.

ساختار نهادی در شرایط زمینه‌ای شهرستان زبرخان به نحوه تعامل شوراها با دولت، میزان شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و نقش نهادهای رسمی و ... پرداخته شده است و مهمترین ابعاد آن عبارتند از:

الف) تعامل شوراها با ادارات دولتی و بخشداری‌ها: یکی از ابعاد کلیدی ساختار نهادی در زبرخان، ارتباط میان شوراها و دهیاری‌ها با نهادهای دولتی و عمومی نظیر بخشداری، جهاد کشاورزی، آموزش و پرورش و سایر ارگان‌ها است. در برخی موارد، نبود رویه‌های رسمی یا کانال‌های روشن برای مکاتبه و تصمیم‌گیری مشترک، باعث شده است تا اجرای پروژه‌های روستایی با سردرگمی یا تأخیر روبه‌رو شود. از سوی دیگر، ضعف در نظارت بر عملکرد شوراها و دهیاری‌ها می‌تواند به رواج فساد یا سوءاستفاده از قدرت توسط گروه‌های بانفوذ بینجامد. بنابراین، هر چه شفافیت و کانال‌های تعامل با ادارات دولتی و عمومی قوی‌تر باشد، امکان مدیریت مشارکتی و موفقیت انتقال قدرت افزایش می‌یابد.

ب) ساختار اداری غیرمتمرکز یا متمرکز: شهرستان زبرخان در سال‌های اخیر شاهد ایجاد برخی نهادهای محلی جدید مانند دهیاری‌های تازه‌تأسیس یا شوراهای فعال‌تر بوده است؛ با این حال، ساختار اداری شهرستان همچنان از تمرکز بالایی برخوردار است. بسیاری از تصمیمات کلان در مرکز استان یا در فرمانداری نیشابور اتخاذ می‌شود و اختیارات دهیاران و شوراها در عمل محدود است. این ساختار نیمه‌متمرکز، گاه ابتکار عمل نهادهای محلی را تضعیف می‌کند و فرآیند انتقال قدرت را به تأخیر می‌اندازد.

ج) بودجه‌ریزی و منابع مالی: اصلی‌ترین منبع درآمدی دهیاری‌ها و شوراهای زبرخان، کمک‌های دولتی یا عوارض محلی محدود است. نبود بستر قانونی شفاف برای کسب درآمدهای پایدار مانند مشارکت در پروژه‌های اقتصادی، دریافت اجاره از املاک دولتی یا استفاده از ظرفیت گردشگری سبب وابستگی بالای این نهادها به دولت مرکزی شده است. هر گونه تأخیر یا کاهش بودجه دولتی، می‌تواند پروژه‌های عمرانی و رفاهی را متوقف، و فاصله میان مردم و مدیران محلی را بیشتر کند. این موضوع در روستاهای کم‌برخوردارتر، به مراتب حادتر است و ساختار نهادی محلی را با چالش تامین منابع مواجه می‌کند.

د) قوانین و مقررات محلی: در مدیریت نوین روستایی، وضع و اجرای قوانین و مقررات محلی مانند مصوبات شوراهای درباره مدیریت منابع طبیعی یا ساماندهی بافت کالبدی روستا نقشی کلیدی دارد. در شهرستان زبرخان، اگرچه مصوبات شورایی گاه برای حل مشکلات محلی مطرح می‌شود، اما عدم ضمانت اجرایی یا تعارض با مقررات بالادستی مانع از تحقق کامل این مصوبات می‌شود. به عنوان نمونه، شوراهای محلی ممکن است در زمینه ساخت و ساز غیرمجاز یا حفظ اراضی کشاورزی تصمیماتی بگیرند، اما در عمل، با مقاومت ذی‌نفعان قدرتمند یا تعارض با قوانین استانی مواجه شوند. این شکاف قانونی، انگیزه دهیاران و شوراهای زبرخان را برای خلاقیت و نوآوری در مدیریت کم‌رنگ می‌کند.

ه) نهادهای واسط و پشتیبان: علاوه بر نهادهای رسمی، در برخی روستاهای زبرخان، سازمان‌های غیردولتی^۱ یا تشکلهای مردمی حضور دارند که می‌توانند نقش واسط میان مردم و دولت را ایفا کنند. برای نمونه، تعاونی‌های کشاورزی، صندوق‌های اعتباری خرد یا انجمن‌های محیط زیستی، قادر هستند توان مالی و فنی را به نهادهای محلی تزریق کنند. با این حال، پوشش و تأثیر این نهادهای واسط در روستاهای مختلف، یکسان نیست و در بسیاری از نقاط، هنوز توانایی لازم برای پیوند با ساختار رسمی حکمرانی شکل نگرفته است. از این رو، وجود یا فقدان نهادهای واسط و میزان توانمندی آن‌ها، یکی دیگر از عوامل زمینه‌ای است که می‌تواند بر روند انتقال قدرت اثرگذار باشد.

در مجموع، با توجه به مجموعه توضیحات، باورها و هنجارهای فرهنگی (قوم‌گرایی، نقش سنت‌های مذهبی، جایگاه زنان و جوانان) در کنار ساختار نهادی (نحوه تعامل با دولت، چارچوب‌های قانونی، رویه‌های بودجه‌ریزی و نظارتی) از جمله عوامل کلیدی هستند که در قالب «شرایط زمینه‌ای» فرآیند انتقال قدرت در شهرستان زبرخان را شکل می‌دهند. به عبارت دیگر، میزان موفقیت مدیریت نوین روستایی در این منطقه، در گرو همسویی این عوامل با نیازهای جدید حکمرانی محلی است. اگر فرهنگ روستایی، ظرفیت پذیرش شفافیت و مشارکت فراگیر را داشته باشد و اگر ساختار نهادی بستر قانونی و منابع مالی لازم را فراهم کند، انتقال قدرت به دهیاری‌ها و شوراهای محلی سرعت

1. Non-governmental organization (NGOs)

و اثربخشی بیشتری خواهد یافت. اما چنانچه باورهای سنتی و انحصارگرایانه، همراه با عدم حمایت نهادی و مالی باشد، انتخاب دموکراتیک در عمل محقق نخواهد شد.

۵-۲-۳. شرایط مداخله‌گر^۱، راهبردها^۲ و پیامدها^۳

عواملی که شدت یا جهت تأثیر شرایط علی را تعدیل یا تشدید می‌کنند و بر اثربخشی راهبردها تأثیر می‌گذارند، شامل حمایت دولتی (وابستگی روستاها به بودجه‌های ملی و سیاست‌های حمایتی دولت)؛ فناوری و نوآوری (استفاده از ابزارهای مدیریتی جدید مانند سامانه‌های شفافیت مالی و فناوری‌های ارتباطی)؛ و تعاملات اجتماعی (همکاری شوراهای دهیاری‌ها با مردم محلی و سازمان‌های غیردولتی برای اجرای پروژه‌ها و مدیریت تعارضات) است.

اقداماتی که برای مقابله با چالش‌ها و تقویت مدیریت نوین روستایی پیشنهاد شده‌اند، شامل موارد ذیل است:

- **آموزش و توانمندسازی مدیران:** برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه مدیریت مالی، برنامه‌ریزی راهبردی و قوانین محلی؛

- **شفاف‌سازی و تقویت مشارکت مردمی:** ایجاد سامانه‌های شفافیت مالی و برگزاری جلسات منظم با مردم برای گزارش‌دهی و دریافت بازخورد؛

- **توسعه زیرساخت‌ها:** سرمایه‌گذاری برای بهبود حمل و نقل، بهداشت، آموزش و فناوری؛

- **تقویت نقش جوانان و زنان در مدیریت:** ارائه مشوق‌هایی برای افزایش مشارکت جوانان و زنان در تصمیم‌گیری‌های محلی.

نتایج مثبت یا منفی حاصل از اجرای راهبردها و سیاست‌های پیشنهادی نیز عبارتند از:

- **توسعه اقتصادی و اجتماعی:** کاهش مهاجرت به شهرها، افزایش اشتغال و بهبود شرایط زندگی در روستاها؛

- **افزایش اعتماد عمومی:** ارتقای شفافیت و پاسخگویی که منجر به افزایش اعتماد مردم به نهادهای محلی می‌شود؛

- **کاهش اختلافات محلی:** با تقویت شایسته‌سالاری و کاهش نفوذ قوم‌گرایی، فرصت‌های برابر برای همه گروه‌های اجتماعی ایجاد می‌شود؛

- **پایداری اجتماعی و زیست‌محیطی:** افزایش مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و استفاده از منابع پایدار

برای حفظ محیط‌زیست و تقویت انسجام اجتماعی کمک می‌کند.

این ساختار تحلیلی نشان می‌دهد که فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی، یک پدیده چندوجهی است که تحت تأثیر تعاملات پیچیده‌ای از عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر قرار دارد و موفقیت آن نیازمند طراحی و اجرای راهبردهای متناسب با شرایط محلی است.

۵-۳. کدگذاری انتخابی^۱ و مدل پارادایمی^۲

در مرحله کدگذاری انتخابی، مقوله‌های استخراج شده در مراحل پیشین (کدگذاری باز و محوری) به صورت یک مدل پارادایمی تلفیق شدند. این مدل نشان می‌دهد که پدیده محوری یعنی «انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی»، چگونه تحت تأثیر شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر قرار می‌گیرد، و از طریق راهبردهای پیشنهادی مانند آموزش و شفافیت دنبال می‌شود تا پیامدهای مشخصی همچون توسعه اقتصادی، افزایش اعتماد و کاهش نابرابری را به همراه داشته باشد.

مدل پارادایمی پیشنهادی در این پژوهش نشان می‌دهد که شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر چارچوب کلی و بستر تحقق، مدیریت نوین روستایی را شکل می‌دهند. در این چارچوب، راهبردها به عنوان ابزارها و اقدامات عملیاتی برای دستیابی به اهداف مدیریت نوین تعریف می‌شوند. پیامدها نیز نتایج حاصل از اجرای موفق این راهبردها و تأثیرات آن بر جوامع روستایی را نمایان می‌کند. این مدل به خوبی بیان می‌کند که موفقیت فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی به تعامل مؤثر میان شرایط موجود، اقدامات اصلاحی و پیامدهای مورد انتظار وابسته است. با اجرای صحیح و دقیق این راهبردها، می‌توان به توسعه پایدار، کاهش نابرابری و ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی دست یافت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مرکز مطالعات علوم انسانی

۶. بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی داده‌ها و تحلیل کیفی نشان می‌دهد که فرآیند انتقال قدرت در مدیریت نوین روستایی در شهرستان زبرخان، تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نهادی قرار دارد. قوم‌گرایی که به عنوان ویژگی‌های فرهنگی بارز در بسیاری از مناطق روستایی ایران شناخته می‌شوند، در زبرخان نیز نقشی دوگانه دارند: از یک سو، می‌توانند انسجام و هویت اجتماعی را تقویت کنند، اما از سوی دیگر، در صورت نفوذ بیش از حد نخبگان محلی، ممکن است مانعی برای شایسته‌سالاری و شفافیت تصمیم‌گیری ایجاد کنند.

-
1. Selective Coding
 2. Paradaymic Model

یکی دیگر از چالش‌های مهم، کمبود منابع مالی و زیرساختی است. دهیاری‌ها و شوراهای محلی در زبرخان به دلیل وابستگی به بودجه‌های دولتی و عدم وجود منابع درآمدی پایدار، اغلب توانایی کافی برای تأمین هزینه‌های توسعه‌ای و عمرانی ندارند. این کمبود منابع، موجب کاهش اثربخشی پروژه‌های محلی و عدم تحقق اهداف تمرکززدایی می‌شود. ضعف در آموزش‌های مدیریتی و ناتوانی مدیران محلی در استفاده از مهارت‌های جدید برنامه‌ریزی و مدیریت نیز یکی دیگر از موانع اساسی انتقال قدرت است. بسیاری از دهیاران و اعضای شوراهای محلی به آموزش‌های جامع در زمینه مدیریت مالی، برنامه‌ریزی راهبردی و شفافیت اطلاعاتی نیاز دارند. تحقیقات پیشین نیز نشان داده است که آموزش و توانمندسازی مدیران محلی، یکی از پیش‌نیازهای کلیدی برای موفقیت در مدیریت نوین روستایی است. ساختار اداری پیچیده و بوروکراسی حاکم نیز از دیگر چالش‌های جدی در فرآیند انتقال قدرت به شمار می‌رود. سیستم‌های اداری ناکارآمد، عدم شفافیت در ارتباطات میان دهیاری‌ها و نهادهای دولتی، و نبود سازوکارهای نظارتی قوی باعث شده است تا اجرای بسیاری از پروژه‌ها با تأخیر یا عدم تحقق مواجه شود.

بر اساس تحقیق و تحلیل انجام شده، موارد ذیل در پاسخ به چالش‌های مطروحه قابل ذکر است و پیامدهای مورد انتظار با اجرای صحیح راهبردهای ذیل ارائه می‌شود:

۱- آموزش و توانمندسازی مدیران محلی: برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه مدیریت مالی، برنامه‌ریزی راهبردی و مهارت‌های ارتباطی برای دهیاران و اعضای شوراها که می‌تواند به افزایش کارایی و اعتماد عمومی کمک کند.

۲- شفافیت و پاسخگویی: ایجاد سامانه‌های شفافیت اطلاعات مالی و مدیریتی مردم محلی را در جریان تصمیمات و منابع مالی قرار دهد و نقش مهمی در افزایش اعتماد عمومی ایفا می‌کند.

۳- مشارکت مردمی: طراحی و اجرای برنامه‌هایی که به مردم محلی اجازه مشارکت در تصمیم‌گیری و نظارت بر اجرای پروژه‌ها را بدهد. تحقیقات نشان داده است که مشارکت مردمی یکی از عوامل کلیدی در موفقیت پروژه‌های توسعه‌ای است.

۴- توسعه منابع درآمدی پایدار: تشویق نهادهای محلی به ایجاد درآمدهای پایدار از طریق حمایت از کسب و کارهای کوچک و کارآفرینی به‌ویژه در حوزه کشاورزی و صنایع دستی.

پیامدهای اجرای صحیح این راهبردها شامل رشد اقتصادی، کاهش مهاجرت جوانان به شهرها، تقویت سرمایه اجتماعی و افزایش انسجام اجتماعی است. با این حال، در صورت عدم توجه به شفافیت، شایسته‌سالاری و مشارکت عمومی ممکن است انتقال قدرت تنها به تقویت نخبگان محلی و انحصار منابع توسط گروه‌های خاص منجر شود و منافع عمومی محقق نشود.

بر اساس تحلیل انجام شده و با توجه به چالش‌ها و فرصت‌های شناسایی شده در فرآیند انتقال قدرت در مدیریت

نوبین روستایی، پیشنهادات عملی ذیل برای تدوین سیاست‌ها و اجرای برنامه‌های اصلاحی ارائه می‌شود:

توانمندسازی مدیران محلی از طریق برنامه‌های آموزشی هدفمند یکی از گام‌های اساسی برای ارتقای کارآمدی حکمرانی روستایی است. در این راستا، برگزاری دوره‌های تخصصی برای دهیاران و اعضای شوراهای محلی مانند مدیریت مالی، برنامه‌ریزی راهبردی، مهارت‌های ارتباطی، و استفاده از فناوری‌های نوین می‌تواند ظرفیت‌های مدیریتی را تقویت کرده و عملکرد آن‌ها را بهبود بخشد. علاوه بر این، ارائه آموزش‌های عملی برای مواجهه با چالش‌های محلی نظیر مدیریت تعارضات، تصمیم‌گیری در شرایط محدودیت منابع و اجرای پروژه‌های توسعه‌ای، مدیران محلی را برای مقابله با مشکلات واقعی آماده می‌کند. همچنین، ارتقای سواد قانونی از طریق آموزش قوانین و مقررات مرتبط با مدیریت محلی، به دهیاران و شوراهای کمک می‌کند تا در تعاملات خود با نهادهای دولتی و مردم، کارآمدتر و قانونمندتر عمل کنند. این اقدامات به تقویت ظرفیت مدیریتی و افزایش اعتماد عمومی نسبت به مدیران محلی منجر می‌شود.

یکی از اصول اساسی برای ارتقای حکمرانی محلی، ایجاد شفافیت و پاسخگویی در عملکرد نهادهای محلی است. در این راستا، ایجاد سامانه‌های شفافیت مالی به صورت برخط، امکان اطلاع‌رسانی عمومی در مورد درآمدها و هزینه‌های دهیاری‌ها و شوراهای محلی را فراهم کرده و باعث افزایش اعتماد عمومی می‌شود. برگزاری نشست‌های ادواری با مردم به عنوان ابزاری برای گزارش‌دهی، تبادل نظر، و دریافت بازخورد از ساکنان، به بهبود ارتباطات میان نهادهای محلی و مردم کمک می‌کند. علاوه بر این، تدوین و انتشار گزارش‌های دوره‌ای درباره پیشرفت پروژه‌ها و طرح‌های محلی، اطلاعات شفاف و دقیقی درباره میزان تحقق اهداف ارائه داده و زمینه مشارکت مؤثرتر مردم را فراهم می‌سازد. این اقدامات می‌توانند اعتماد عمومی را تقویت کرده و موجب بهبود کارآمدی مدیریت روستایی شوند.

یکی از راهبردهای کلیدی برای بهبود حکمرانی و توسعه پایدار روستایی، تشویق مشارکت مردمی و تقویت سرمایه اجتماعی است. در این راستا، جذب جوانان و زنان از طریق ارائه مشوق‌ها یا تعیین سهمیه‌هایی برای مشارکت آن‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری‌های روستایی می‌تواند به تنوع‌بخشی به دیدگاه‌ها و تقویت انسجام اجتماعی منجر شود. همچنین، برگزاری کارگاه‌ها و جلسات هم‌اندیشی با مشارکت فعال ساکنان روستاها، بستری مناسب برای تدوین برنامه‌های توسعه محلی فراهم می‌آورد. در کنار این اقدامات، تشکیل نهادهای مشورتی محلی متشکل از معتمدان، جوانان و زنان به عنوان ابزاری برای تقویت نظارت مردمی و ایجاد پیوند میان مردم و مدیران محلی، نقشی حیاتی در افزایش اعتماد عمومی و بهبود تصمیم‌گیری‌ها خواهد داشت.

توسعه سامانه‌های رقومی برای پیگیری امور اداری و مالی روستاها با هدف کاهش بروکراسی و افزایش کارایی، ارتقای زیرساخت اینترنت در روستاها به منظور تقویت ارتباطات، افزایش شفافیت و فراهم‌سازی آموزش‌های برخط، و ایجاد سکوی رقومی برای تعامل مستقیم دهیاران و شوراهای محلی با مردم و نهادهای دولتی، از جمله اقدامات مؤثری

هستند که می‌توانند به بهبود مدیریت محلی و ارتقای سطح خدمات در روستاها کمک کنند. ارائه تسهیلات مالی و فنی برای توسعه کسب و کارهای کوچک، به‌ویژه در حوزه کشاورزی، صنایع دستی و گردشگری روستایی، همراه با تشویق استفاده از منابع انرژی پایدار مانند خورشیدی و بادی از طریق سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر برای کاهش هزینه‌ها و ایجاد اشتغال، و همچنین حمایت از تعاونی‌های روستایی به‌عنوان ابزاری مؤثر برای مدیریت منابع و ایجاد درآمدهای پایدار، می‌تواند نقشی کلیدی در بهبود معیشت و پایداری اقتصادی جوامع روستایی ایفا کند.

تشویق همکاری با انجمن‌های مردمی، نهادهای محیط‌زیستی و خیریه‌ها برای اجرای پروژه‌های محلی از طریق مشارکت با سازمان‌های غیردولتی، همراه با ایجاد چارچوب‌های رسمی برای تعامل مؤثر بین دهیاری‌ها، شوراهای و ادارات دولتی به‌منظور تقویت همکاری بین‌بخشی، و همچنین ارائه پشتیبانی فنی و مالی از سوی دولت برای افزایش توانمندی‌های دهیاری‌ها در اجرای پروژه‌های توسعه‌ای می‌تواند به بهبود کارایی و تحقق اهداف مدیریت نوین روستایی کمک شایانی کند.

در پایان می‌توان امید داشت که اجرای صحیح این راهبردها بتواند به پیامدهای مثبتی همچون رشد اقتصادی از طریق افزایش تولید، کاهش بیکاری و تقویت کسب و کارهای محلی، تقویت اعتماد عمومی با ایجاد شفافیت و پاسخگویی در عملکرد نهادهای محلی، کاهش مهاجرت به شهرها از طریق بهبود شرایط زندگی در روستاها و دستیابی به پایداری اجتماعی و محیط‌زیستی از طریق افزایش مشارکت مردم و استفاده از منابع پایدار که به انسجام اجتماعی و حفاظت از محیط‌زیست منجر خواهد شد، بینجامد.

تشکر و قدردانی

این مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان «تحلیل فضایی فرآیند قدرت در سیستم مدیریت نوین روستایی شهرستان زبرخان استان خراسان» در دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی دانشگاه سیستان و بلوچستان است و نویسندگان از حمایت‌های این دانشگاه کمال تشکر و قدردانی را دارند.

سهم نویسندگان

نویسندگان موردی را گزارش نکرده‌اند.

تاییدیه اخلاقی، تعارض منافع

نویسندگان موردی را گزارش نکرده‌اند.

منابع مالی، حمایت‌ها

نویسندگان موردی را گزارش نکرده‌اند.

References

- Abyar, M., Masoudnia, H., Shahramnia, A. M., & Hatami, A. (2017). The role of local governments in the process of political development: A case study of Iran. *Global Politics Journal*, 6(1), 193–160. [in Persian]
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Publishers.
- Anabestani, A., & Hatami-Nejad, A. (2012). Rural management and its role in the transformation of rural housing considering the performance of Dehyars: A case study of Mish Khas district, Ilam County. *Geography (Regional Planning)*, 2(2), 121–140. [in Persian]
- Ataei, S., Afrakhte, H., & Tavakoli Kajani, H. (2020). The status of new rural management in economic and social changes of rural areas: A case study of Kahak district. *Rural Development Strategies Quarterly*, 7(4), 415–431. [in Persian]
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1), 14–16. <https://doi.org/10.2307/202060>
- Choudhury, A. (1978). *A Bangladesh village: A study of social stratification*. Dhaka: Centre for Social Studies.
- Darshankar, A. Y. (1979). *Leadership in Panchayati Raj*. Jaipur: Panchshell Prakashan.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings* (C. Gordon, Ed.). New York: Pantheon Books.
- Friedmann, J. (1966). Regional development policy: A case study of Venezuela. MIT Press.
- Gaventa, J. (2006). Finding the spaces for change: A power analysis. *IDS Bulletin*, 37(6), 23–33.
- Herbert-Cheshire, L. (2000). Contemporary strategies for rural community development in Australia: A governmentality perspective. *Journal of Rural Studies*, 16(2), 203–215. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(99\)00055-1](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00055-1)
- Higley, J., & Burton, M. (2006). *Elite foundations of liberal democracy*. Rowman & Littlefield.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Imani, B., & Majidi Debagh, Sh. (2024). Driving and constraining factors in new rural management: A case study of the central district of Ardabil County. *Rusta va Tose'e-ye Paydar-e Fazaye*, 5(2), 55–36. [in Persian]
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51.
- Lashgari Tafreshi, E., Rezaei, M. R., & Kavianpour, G. (2017). The theoretical explanation of the functions of political power in urban space. *Geographical Research*

Quarterly, 32(2), 52–66. [in Persian]

- Lukes, S. (1974). *Power: A radical view*. London: Macmillan.
- Mahdavi, D., & Karimi-Pour, Z. (2012). Developing an optimal model of new rural management in Iran. *Research Bulletin of Payame Noor University of Chahar Mahal and Bakhtiari Province*, 6, 1–16. [in Persian]
- Mills, C. W. (1956). *The power elite*. Oxford: Oxford University Press.
- Moore, T., & McKee, K. (2014). The ownership of community assets: Exploring the benefits for community organisations. *People, Place & Policy Online*, 8(1), 36–50. <https://doi.org/10.3351/ppp.0008.0001.0005>
- Mozumdar, L., Ali, R. N., Farid, K. S., & Kabir, M. S. (2008). Changing leadership and rural power structure. *Journal of the Bangladesh Agricultural University*, 6(2), 261–266.
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2005). *Understanding institutional diversity*. Princeton University Press.
- Parker, G., & Street, E. (2015). Planning at the neighbourhood scale: Localism, dialogic politics, and the modulation of community action. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33(4), 780–795. <https://doi.org/10.1068/c12259>
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press.
- Rowlands, J. (1995). Empowerment examined. *Development in Practice*, 5(2), 101–107.
- Simon, H. A. (1985). Human nature in politics: The dialogue of psychology with political science. *The American Political Science Review*, 79(2), 293–304.
- Sofyani, H., Pratolo, S., & Saleh, Z. (2022). Do accountability and transparency promote community trust? Evidence from village government in Indonesia. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 18(3), 397–418. <https://doi.org/10.1108/JAOC-10-2020-0167>
- Soja, E. W. (1980). The socio-spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2), 207–225.
- Steiner, A., & Atterton, J. (2015). Exploring the contribution of rural enterprises to local development and resilience. *Journal of Rural Studies*, 40, 30–45. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.05.004>
- Steiner, A., & Farmer, J. (2018). Engage, participate, empower: Modelling power transfer in disadvantaged rural communities. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36(1), 118–138. <https://doi.org/10.1177/2399654417690154>